

МІСЦЕ І РОЛЬ СОЦІОЛОГІЇ У ВИВЧЕННІ ПРОБЛЕМ ПОШИРЕННЯ СЕКСУАЛЬНИХ ДЕВІАЦІЙ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

THE PLACE AND ROLE OF SOCIOLOGY IN STUDYING THE PROBLEMS OF THE SPREAD OF SEXUAL DEVIATIONS IN THE ADOLESCENT ENVIRONMENT

Стаття має на меті висвітлення ключової ролі соціології у дослідженні сексуальних девіацій серед підлітків, особливо в умовах повномасштабної війни. Підлітковий вік є критичним для формування сексуальної ідентичності, проте сучасні виклики значно ускладнюють цей процес. Проблема загострюється табуованістю теми сексуальності в українських родинах та освітніх закладах, що призводить до низького рівня сексуальної освіти та відсутності системної соціальної підтримки. Соціологія, на відміну від суто психологічних чи медичних підходів, пропонує комплексний аналіз феномену сексуальності, використовуючи макро-, мікро – та мезорівні. Макросоціологічні дослідження розглядають сексуальність як соціально конструйований феномен, аналізуючи вплив сексуальної революції та культурних трансформацій на формування «пластичної сексуальності» та суспільних норм. Натомість мікросоціологічні підходи зосереджуються на повсякденних взаємодіях, формуванні сексуальної ідентичності через соціальне навчання, а також впливі медіа та соціальних мереж на ризиковану сексуальну поведінку, зокрема секстинг та кібербулінг.

Галузеві соціологічні теорії забезпечують поглиблений аналіз на мезорівні. Зокрема, соціологія девіацій розглядає відхилення від сексуальних норм як соціально обумовлене явище та виявляє чинники ризикованої поведінки; соціологія здоров'я і медицини досліджує соціальні детермінанти репродуктивного здоров'я та проблеми ІПСШ. Тоді як соціологія молоді фокусується на підлітковому віці як періоді інтенсивної соціалізації та впливу оточення на сексуальні установки. А соціологія дитинства вивчає вплив раннього досвіду та травм дитинства на подальшу сексуальну поведінку. На відміну від інших соціологія освіти аналізує роль освітніх інститутів у формуванні сексуальної культури та розробці програм сексуальної освіти.

Окрім теоретичного бекграунду соціологія володіє етично адаптованими методичними інструментами, що поєднують кількісні та якісні методи й забезпечують анонімність та конфіденційність при дослідженні особливо чутливих тем, зокрема сексуальних девіацій у підлітковому середовищі.

Ключові слова: сексуальні девіації, ризикована поведінка, підлітки, сексуальність,

соціологія, теорії макро-, мезо – та мікрорівнів, методичний інструмент.

This article aims to highlight the key role of sociology in researching sexual deviations among adolescents, especially in the context of full-scale war. Adolescence is a critical period for the formation of sexual identity, but modern challenges significantly complicate this process. The problem is exacerbated by the taboo nature of sexuality in Ukrainian families and educational institutions, which leads to a low level of sexual education and a lack of systematic social support. Sociology, unlike purely psychological or medical approaches, offers a comprehensive analysis of the phenomenon of sexuality, using macro, micro, and meso levels. Macrosociological studies view sexuality as a socially constructed phenomenon, analyzing the impact of the sexual revolution and cultural transformations on the formation of "plastic sexuality" and social norms. Microsociological approaches, on the other hand, focus on everyday interactions, the formation of sexual identity through social learning, and the influence of the media and social networks on risky sexual behavior, including sexting and cyberbullying.

Sectoral sociological theories provide in-depth analysis at the meso level. In particular, the sociology of deviance considers deviations from sexual norms as a socially conditioned phenomenon and identifies factors of risky behavior; the sociology of health and medicine studies the social determinants of reproductive health and STI problems. Meanwhile, youth sociology focuses on adolescence as a period of intense socialization and the influence of the environment on sexual attitudes. And the sociology of childhood studies the influence of early experiences and childhood trauma on future sexual behavior. Unlike others, the sociology of education analyzes the role of educational institutions in shaping sexual culture and developing sexual education programs.

In addition to its theoretical background, sociology has ethically adapted methodological tools that combine quantitative and qualitative methods and ensure anonymity and confidentiality when researching particularly sensitive topics, such as sexual deviations in the adolescent environment.

Key words: sexual deviations, risky behavior, adolescents, sexuality, sociology, macro-, meso-, and micro-level theories, methodological tool.

УДК 316.624-053.6:316.42:613.88
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.9>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Калашнікова Л.В.
д.соц.н., професор,
професор кафедри соціології
та масових комунікацій
Криворізький державний
педагогічний університет

Вступ. Підлітковий вік є критичним періодом для формування ідентичності, включаючи гендерну та сексуальну самосвідомість. Розуміння цих процесів є важливим для підтримки розвитку особистості, а також формування сексуального здоров'я й репродуктивної культури. Сексуальна активність підлітків характеризується інтенсивним статевим дозріванням, пробудження сексуального інтересу й набуттям першого сексуального досвіду. На від-

міну від інших проявів ризикованої поведінки, сексуальні відхилення є однією з найскладніших форм девіацій з огляду на багатоаспектність їх вияву, а також складнодоступність одиниць дослідження та інтервенції.

Проблема сексуального здоров'я підлітків є міждисциплінарною й особливо актуалізується сьогодні у світлі безпрецедентних викликів, пов'язаних з повномасштабною війною. Першочергово

йдеться про зміни ціннісних орієнтацій (перегляд ставлення до життя/смерті, стосунків), порушення соціалізації (вимушені переселення, ізоляція, дистанційний формат навчання і спілкування), наявність психологічних розладів (пережитий травматичний досвід, тривоги, депресія, ПТСР). Проте не варто забувати й про зовнішні детермінанти формування сексуального здоров'я підростаючого покоління, зокрема масштабування прийняття різноманітності сексуальних орієнтацій та гендерних ідентичностей, що вимагає від суспільства більшої толерантності та розуміння, адже цей процес супроводжується конфліктами і стигматизацією. Не менш важливими є наслідки цифровізації, а саме необмеженого доступу до порнографічного контенту, кібербулінг, онлайн-експлуатація. З іншого боку, існуючі проблеми суттєво загострюються через табуованість теми сексуальності у багатьох українських родинах та освітніх закладах, що визначає недостатній рівень сексуальної освіти (зокрема, брак знань про сексуальну анатомію, контрацепцію, профілактику ІПСШ) та відсутність цілісної системи соціальної підтримки сексуального здоров'я підлітків.

На відміну від інших наук, соціологія (зокрема, йдеться про соціологію девіацій, соціологію здоров'я і медицини, соціологію молоді, соціологію дитинства та соціологію освіти), маючи потужне теоретичне підґрунтя, методичні інструменти та унікальну перспективу, створює потужну аналітичну й практичну основу для розв'язання проблем поширення ризикованої поведінки сексуального характеру у підлітковому середовищі, особливо в умовах війни. Відтак, з огляду на необхідність усвідомлення комплексного соціального впливу сукупності зовнішніх та внутрішніх чинників на формування ризикованої сексуальної поведінки і сексуального здоров'я сучасних підлітків, **метою даної статті** є визначення місця та розкриття ключової ролі соціології у вивченні, аналізі та розв'язанні означених проблем, зокрема через опис предметного поля її окремих галузей.

Виклад основного матеріалу. У межах здійснення макросоціологічних досліджень науковці (М. Фуко, Дж. Гагнон і В. Саймон, А. Кінзі, Е. Гіденс, Р. Лестег, Д. В. де Каа та ін.) формують теоретико-методологічний бекґраунд для вивчення зовнішніх детермінант формування сексуального здоров'я та прояву сексуального здоров'я підростаючого покоління, зосереджуючи увагу на аналізі світових тенденцій щодо поширення наслідків сексуальної революції 1960–1970-х рр. й засвідчуючи той факт, що сучасні підлітки зростають у набагато ліберальнішому та толерантнішому соціальному середовищі, ніж їхні попередники.

Так, дослідження М. Фуко у сфері історії сексуальності докорінно змінили соціологічний підхід до її вивчення, продемонструвавши, що вона не є чимось «природним» чи «даним», а соціально конструється та регулюється владою і дискурсами [8]. Розвиваючи ідеї М. Фуко, Дж. Гагнон і В. Сай-

мон запропонували теорію сексуальних сценаріїв, у межах якої розглядати сексуальну поведінку крізь призму соціального навчання, наявні культурні, міжособистісні та внутрішньопсихічні «сценарії», що змінили не стільки саму поведінку, скільки ставлення до неї та надали можливість відверто і відкрито говорити про секс [16]. У той час як А. Кінзі став фундатором емпіричних соціологічних досліджень щодо масштабування альтернативних сексуальних практик в суспільстві, зокрема проявів дошлюбної та позашлюбної сексуальності, а також гомосексуальності [6].

Узагальнюючи напрацювання попередників, Е. Гіденс з-поміж трансформацій у сексуальній поведінці, що є частиною ширших суспільних і культурних зрушень, виділяв два провідні аспекти: посилення індивідуальної, інтимної автономії шляхом відокремлення сексуальності від репродукції та відмову від жорсткого соціального контролю з боку традиційних інститутів – сім'ї, церкви, освіти, культури і держави. Відтак, такі форми стосунків, як дошлюбні та позашлюбні сексуальні контакти, народження дітей поза шлюбом та гомосексуальні зв'язки, на його думку, стали публічно визнаними та інтегрованими в суспільство. На думку Е. Гіденс, це поява так званої «пластичної сексуальності». Сексуальність перестає бути інстинктом і стає особистісною характеристикою, свідомо сформованою та невід'ємно пов'язаною з «Я-концепцією» людини, з її самістю та ідентичністю. Міжособистісні відносини починають будуватися на основі «чистих стосунків» – зв'язку, заснованого на емоційному контакті, коли цінність цих контактів є достатньою базою для продовження відносин. Такі «чисті стосунки» передбачають обов'язкову емоційну та сексуальну рівноправність партнерів, основою таких відносин виступає духовна комунікація між ними, постійне саморозкриття та емоційний обмін [9].

Д. В. де Каа та Р. Лестег вивчали широкі демографічні та соціокультурні зміни, що відбулися в західних суспільствах після 1960-х рр., й пояснювали їх зв'язок з наслідками сексуальної революції. Зокрема вони наголошували, що відокремлення сексуального задоволення від репродукції завдяки доступній контрацепції, а також зростання індивідуалізму і впливу постматеріальних цінностей, призвели до деінституалізації шлюбу та сім'ї, зростання позашлюбної народжуваності й зміни гендерних ролей [11].

Згодом дослідник Дж. Вікс аналізував, як сексуальна революція вплинула на формування сексуальних ідентичностей, зокрема ЛГБТК+, та як вона змінила суспільні погляди на різноманітні форми сексуального життя. Його вважають піонером квір-досліджень, у межах яких критично аналізуються і деконструються гетеронормативні та бінарні уявлення про стать, гендер й сексуальність шляхом зміни соціокультурних дискурсів [20].

На відміну від макросоціологічних, мікросоціологічні дослідження зосереджуються на детальному аналізі повсякденних взаємодій, особистіс-

них переживань, групових динамік та суб'єктивних значень, які формують ризиковану поведінку сексуального характеру у підлітковому середовищі. Так, прихильники символічного інтеракціонізму (Дж. Г. Мід, Г. Блумер) стверджують, що сексуальність не є просто вродженою або фіксованою. Вона створюється та постійно переосмислюється через соціальну взаємодію, культурні значення та особистий досвід. Сексуальна ідентичність підлітків (наприклад, «Я – гетеросексуал», «Я – квір», «Я – досвідчений») формується через постійний діалог із собою та з іншими, через прийняття ролей інших та інтерпретацію їхніх реакцій. Не менш важливим є вивчення процесу конструювання норми та девіацій у сексуальній поведінці, а також засвоєння та використання «сексуальних сценаріїв» (наборів негласних правил і очікувань щодо того, як має розвиватися сексуальна взаємодія) [5; 13].

Контекстуальні фактори, значно більшою мірою ніж індивідуальні характеристики, визначають поведінку підлітків, затримуючи/прискорюючи та загалом формуючи ранні фази їхнього сексуального життя. Ті з них, які дотримуються правил, встановлених традиційними суб'єктами соціалізації (сім'я, освіта, релігія), зазвичай відкладають сексуальний дебют, вдаються до менш ризикованої поведінки та обирають більш «традиційний» шлях входження у доросле життя.

У межах культурної антропології М. Мід аналізувала культурну обумовленість сексуальних норм та підліткового розвитку й дійшла висновку, що становлення підліткової сексуальності є результатом культурного навчання та соціалізації. Адже те, що у західній культурі вважається «природними» чоловічими або жіночими рисами (включаючи сексуальність та її прояви) цілеспрямовано формується панівною культурою. Також авторка стверджувала, що сексуальне виховання повинно засновуватись не на суворих табу, а радше на природному прийнятті тілесності та сексуальності [17]. І хоча її висновки були оскаржені іншими науковцями, ці авторські напрацювання стали фундаментом для подальших досліджень взаємозв'язку між культурою, соціалізацією та розвитком сексуальності підлітків. Наразі доступні лише фрагментарні дослідження (тобто ті, що охоплюють обмежений часовий проміжок, конкретні проблеми або певні групи людей), оскільки до сьогодні у мусульманських країнах чи країнах Далекого Сходу сексуальність вважається надто чутливою темою з релігійних чи культурних причин, щоб досліджувати її за допомогою опитувань.

Концепція ярликування Г. Беккера є ключовою для розуміння того, як суспільство визначає, що є «девіантним». Певні сексуальні практики підлітків (наприклад, ранній статевий дебют, секстинг, гомосексуальні стосунки) стають об'єктом осуду та стигматизації з боку батьків, учителів, однолітків чи інших соціальних груп [4]. Навішування такого ярлика для самоідентичності підлітка може при-

зводити до появи вторинної девіації або ж навпаки, спонукає до конфронтації, пошуку альтернативних соціальних груп, де він буде прийнятий як свій.

На відміну від Г. Беккера, І. Гоффман наголошував на необхідності вивчення підлітків з позиції виконання ними призначених соціальних ролей та керування враженнями у повсякденних ситуаціях, які вони створюють про себе в інших, аби відповісти очікуванням соціального оточення. На його думку, підлітки активно демонструють або навпаки приховують аспекти своєї сексуальної поведінки чи ідентичності (особливо якщо вона вважається девіантною), щоб відповісти очікуванням групи однолітків, уникнути осуду чи здобути певний статус [10]. Тим самим тиражуються соціальні практики селективного розкриття (камінг-аут) або соціального дистанціювання. З іншого боку, як норми, очікування, так і поведінка в групі друзів впливають на сексуальні рішення підлітків (наприклад, тиск однолітків щодо сексуального дебюту, використання контрацепції, погляди на «нормальний» секс).

Поділяючи погляди І. Гоффмана, Л. Вейд використала глибинні інтерв'ю для вивчення того, як молоді люди розуміють та переживають сексуальні сценарії, як вони керуються нормами культури включень та як це впливає на їхні стосунки та емоційне життя [19]. Результати її досліджень демонструють, як взаємодії на мікрорівні та групові норми формують ставлення до сексу, що може бути сприйняте як девіантне або ризиковане (наприклад, відсутність емоційної близькості, відсутність переговорів про згоду).

А. Бандура, розвиваючи ідеї теорії соціального научіння, зауважив, що підлітки навчаються сексуальної поведінки не лише через прямий досвід, а й через спостереження, імітацію та підкріплення (позитивні чи негативні наслідки) поведінки інших [3]. Участь батьків у статевому вихованні та якості їх спілкування з підлітками щодо романтичних почуттів, беззаперечно має превентивний вплив стосовно можливого поширення сексуальних девіацій. М. Паскуаліні та А. Де-Роуз, досліджуючи цю тему за допомогою методу опису життєвих історій, довели, що хлопчики, як правило, рідше розмовляють з батьками, ніж дівчатка, і що ті, хто виріс принаймні з одним старшим братом/сестрою тієї ж статі, суттєво менше спілкувалися з батьками про романтичні почуття, сексуальні питання та контрацепцію [14].

З іншого боку, сьогодні положення теорії А. Бандури набувають особливої актуальності у світлі вивчення наслідків цифровізації, а саме відкритості і доступності медіа (фільми, серіали, соціальні мережі, порнографія), які відіграють надзвичайно важливу та багатогранну роль у формуванні сексуальної культури сучасних підлітків. У світі, де доступ до інформації майже безмежний, ці канали стають ключовими агентами соціалізації, які часто конкурують або навіть замінюють традиційні джерела інформації про сексуальність, пропонуючи «шаблони» сексуальної ідентичності, гендерних

ролей та бажань, часто ігноруючи реальні ризики (вагітність, ІПСШ), створюючи нереалістичні очікування від партнера чи від самого сексу.

Соціальні мережі використовуються підлітками як платформи дослідження та презентації своєї сексуальної ідентичності, тестування меж, флірту та пошуку схвалення. Культура соціальних мереж часто заохочує перформанс сексуальності (наприклад, через «thirst traps», секстинг, демонстрування привабливості), створюючи тиск відповідати певним стандартам, щоб бути популярним чи прийнятним. Як наслідок, соціальні мережі створюють середовище для сексуального цькування, а також для грумінгу (встановлення довірливих стосунків з метою експлуатації) з боку «хижаків», оскільки інтимні фото/відео можуть бути поширені без згоди, що призводить до шантажу, кібербулінгу, психологічної травми.

Так, М. Дроушн, Дж. Росс, Е. Тобін у своїх дослідженнях наголошують на необхідності вивчення мотивації підлітків надсилати/отримувати сексуальні зображення (самооцінка, тиск однолітків, прагнення до інтимності) у контексті секстингу [7]. Натомість Дж. В. Патчин та С. Хінджун аналізують явище секстингу у контексті кібербулінгу, його поширеність, наслідки та заходи профілактики [15], а Е. С. Ліпман і Л. А. Кемпбелл – зв'язок секстингу із сексуальною поведінкою та психічним здоров'ям [12]. Серед вітчизняних дослідників-соціологів у цій сфері слід зазначити роботи Ю. Градової [2]. Означені дослідження демонструють різноманіття підходів до секстингу від широких мета-аналізів до фокусу на конкретних мотивах, наслідках та контекстах, а також зусиль з просвіти та протидії ризикам на різному рівні їх прояву.

Поряд з наявною ґрунтовною теоретико-методологічною базою мікро – та макрорівнів пізнання соціальної дійсності, соціологія володіє потужним етично адаптивним методичним інструментом для дослідження сексуальних девіацій у підлітково-му середовищі як надзвичайно чутливої та складної теми. Йдеться про можливість використання кількісних методів, що дозволяють узагальнювати наявні статистичні дані про поширеність певних форм поведінки, виявляти тенденції та аналізувати кореляції з різними групами факторів. Самозаповнювані анкети чи опитування через онлайн-платформи забезпечують широке охоплення, економічність, зручність для підлітків, можливість швидкого збору даних, високий рівень анонімності, яка є надважливою для отримання чесних відповідей на чутливі питання. Комбінація кількісних методів з якісними (зокрема структурованим/неструктурованим глибинним інтерв'ю, фокус-групами, усною історією, кейс-стаді та ін.) уможливилує глибинне розуміння мотивів, досвіду, значень та контексту сексуальної поведінки підлітків. Окремо слід відзначити потенціал традиційного і контент-аналізу для здійснення системного аналізу змісту текстів, зображень, відео, розміщених у відкритому доступі в медіа, соціальних мережах, форумах з метою

виявлення закономірностей, тем, образів, пов'язаних із сексуальною проблематикою. З-поміж основних проблем проведення емпіричних соціологічних досліджень слід означити етичні аспекти й особливості роботи з підлітками, а саме: обов'язкове отримання згоди батьків/опікунів для участі неповнолітніх, а також згоди самих підлітків, які мають бути ознайомлені з метою, завданнями та умовами проведення дослідження; високий рівень професійної компетентності та спеціальна підготовка дослідників, які залучені до роботи з дітьми та підлітками; дотримання принципів конфіденційності та анонімності, гарантування захисту даних (відсутність ідентифікуючих ознак у публікаціях); соціальна відповідальність щодо впровадження результатів дослідження.

Проміжним рівнем, що об'єднує макро – і мікро-соціологічні теорії, а також результати емпіричних соціологічних досліджень, є мезорівень – теорії середнього рівня або галузеві соціологічні теорії, що зосереджуються на вивченні конкретних соціальних груп, організацій, спільнот, соціальних інститутах або сферах/аспектах суспільного буття, пояснюючи як макроструктури проявляються на індивідуальному рівні, і як мікропроцеси впливають на більші соціальні утворення. До числа останніх відносяться соціологія девіацій, соціологія здоров'я і медицини, соціологія молоді, соціологія дитинства та соціологія освіти.

Соціологія девіацій (Р. Андрусишин, О. Балакірева, А. Бова, Т. Гарасимів, О. Злобіна, Н. Знаковська, Л. Калашнікова, Н. Ківенко, Н. Максимова, А. Лобанова, І. Рущенко, О. Сердюк, Л. Сокур'янська та ін.) розглядає поведінку, що відхиляється від соціальних норм, як соціально обумовлене явище, а не лише як індивідуальну патологію. Її предметне поле спрямоване на розмежування нормальних і девіантних форм сексуальної поведінки у сучасному суспільстві, а також зміни сексуальних норм під впливом медіа, війни. Іншим важливим завданням цієї галузі наукового знання є виявлення соціальних причин й факторів макро – та мікрорівня, що сприяють виникненню ризикованої сексуальної поведінки, а також розробка стратегій, спрямовані на зміцнення соціального порядку, підвищення інклюзивності та впливу на суспільні норми, а не лише на індивідуальне перевиховання. Натомість соціологія здоров'я і медицини (Т. Гарасимів, Є. Головаха, О. Виговська, Н. Костенко, К. Мальцева, В. Мясоєдов, Т. Титаренко та ін.) у контексті підліткової сексуальності визначає соціальні фактори ризику для репродуктивного здоров'я, а також аналізує особливості формування соціального ставлення до хвороб, зокрема ІПСШ чи ВІЛ/СНІД, соціальні аспекти впровадження програм сексуального здоров'я та їхньої ефективності у різних соціальних групах.

У той час як соціологія молоді (О. Балакірева, О. Вишняк, Н. Головатий, О. Дікова-Фаворська, С. Дрожжина, А. Ніколаєвська, С. Макеев, І. Мартинюк, В. Пилипенко, Л. Сокур'янська, Л. Сохань,

О. Якуба, О. Ярош та ін.) фокусується на підлітковому віці як унікальному періоді життя, що характеризується активним пошуком ідентичності та інтенсивною соціалізацією. Її внесок включає аналіз особливостей цього віку (формування ідентичності, роль однолітків, емоційна нестабільність), що можуть робити підлітків особливо вразливими до ризикованої сексуальної поведінки, або, навпаки, відкритими до позитивних змін. Не менш важливим є дослідження впливу сім'ї, школи, групи однолітків, медіа на формування сексуальних установок і поведінки. Особливої уваги потребує вивчення вразливих груп підлітків (ВПО, діти військових, ті, хто пережив травму тощо) та проєкції складних життєвих обставин на прояви їх сексуальних практик.

Фокус соціології дитинства (Г. Беленька, А. Богуш, О. Козлюк, В. Кутирьова, С. Лупаренко, О. Мурадян, Н. Самойленко, Т. Саніна, І. Сердюк та ін.) зосереджено на вивченні основ майбутньої сексуальної поведінки, що закладаються у ранньому дитинстві. Досліджуючи дитячий досвід, сімейне виховання, ранні уявлення про тіло, гендер та стосунки, соціологи визначають вплив цих чинників на формування сексуальних установок у підлітковому віці, акцентуючи увагу на можливих загостреннях зв'язків між травмами дитинства (наприклад, насильством, нехтуванням, ранньою сексуалізацією) та подальшою ризикованою сексуальною поведінкою, а також ризики її масштабування внаслідок війни.

На відміну від інших галузевих теорій, соціологія освіти (О. Бартош, І. Городняк, Ю. Жолоб, І. Журавська, Т. Курпій, І. Нечитайло, О. Скідін, Л. Сокурська, В. Татаренко, І. Шаповникова, С. Щудло та ін.) розглядає саме освіту як ключовий соціальний інститут, що передає знання, норми сексуальної поведінки. Її пріоритетом є розробка та впровадження сексуальної освіти у школах та позашкільних установах, виявлення прогалин у знаннях та навичках підлітків щодо сексуального здоров'я, контрацепції, згоди, підготовка педагогів до викладання чутливих тем, а також необхідності їхньої професійної підготовки.

Висновки. На відміну від суто психологічних, медичних чи правових підходів, соціологія, використовуючи макро-, мікро – та мезорівні аналізу, дозволяє осмислити сексуальність підлітків не лише як індивідуальну характеристику, а як складний соціальний конструкт, що формується під впливом множини взаємопов'язаних чинників.

Сучасне українське суспільство зазнає безпрецедентних викликів, пов'язаних з повномасштабною війною (зміна ціннісних орієнтацій, порушення соціалізації, психологічні травми), що суттєво загострює проблему сексуального здоров'я підлітків. Додатковими факторами впливу є масштабування прийняття різноманітності сексуальних орієнтацій (що супроводжується конфліктами та стигматизацією) та наслідки цифровізації (необмежений доступ до порнографії, кібербулінг, онлайн-експлуатація).

Ситуація ускладнюється табуванням теми сексуальності в українських родинах та освітніх закладах, що призводить до низького рівня сексуальної освіти та відсутності цілісної системи соціальної підтримки.

Соціологія, спираючись на потужне теоретичне підґрунтя від мікро – до макрорівня та використовуючи міжрівневий аналіз через галузеві соціології забезпечує унікальну перспективу для розуміння соціальної обумовленості сексуальних девіацій, ідентифікації факторів ризику та розробки ефективних стратегій інтервенції.

Синергія цих окремих галузей соціологічного знання (зокрема соціології девіацій, соціології здоров'я і медицини, соціології молоді, соціології дитинства та соціології освіти) дозволяє провести комплексну діагностику, вивчити проблему сексуальних девіацій у підлітковому середовищі з різних ракурсів – від раннього дитячого досвіду до макросоціальних факторів, включаючи вплив війни. А на основі отриманого знання надавати науково обґрунтовані дані та рекомендації для розробки ефективної державної і регіональної політики у сфері сексуального здоров'я молоді, створювати комплексні програми, що поєднують освітні компоненти, враховують психосоціальні особливості підлітків, їхній дитячий досвід, соціальні детермінанти здоров'я та спрямовані на усунення глибинних соціальних причин девіації. Відтак, соціологія в її різноманітних проявах є ключовим інструментом для глибокого розуміння, аналізу та розробки життєздатних рішень проблем, пов'язаних із сексуальністю та девіаціями у підлітковому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Градова Ю. В. Секстинг як вид кібербулінгу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2020. № 30. С. 174–177.
2. Лобанова А. С., Калашнікова Л. В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
3. Bandura A. *Social Learning Theory.* Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1977. 247 p.
4. Becker H. S. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance.* New York : Free Press, 1963. 215 p.
5. Blumer H. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method.* Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1969. 208 p.
6. Brown T. M., Fee E. Alfred C. Kinsey: a pioneer of sex research. *American Journal of Public Health.* 2003. Vol. 93. No. 6. P. 896–897. DOI: <https://doi.org/10.2105/ajph.93.6.896>.
7. Drouin M., Ross J., Tobin, E. Sexting: A new, digital vehicle for intimate partner aggression? *Computers in Human Behavior.* 2015. Vol. 50. p. 197–204.
8. Foucault M. *La volonté de savoir,* Paris: Éditions Gallimard, 1976. URL: https://monoskop.org/images/e/ed/Foucault_Michel_Histoire_de_la_sexualite_1_La_volonte_de_savoir.pdf.

9. Giddens A. The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies. Cambridge: Polity Press? 1992. 216 p. URL: https://psipp.itb-ad.ac.id/wp-content/uploads/2020/10/Anthony-Giddens-The-Transformation-of-Intimacy_-Sexuality-Love-and-Eroticism-in-Modern-Societies-1992-Stanford-University-Press.pdf.
10. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. New York : Simon & Schuster, 1963. 147 p.
11. Lesthaeghe R. The Second Demographic Transition: A Concise Overview of Its Development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2014. Vol. 111. No. 51. P. 18112–18115. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>.
12. Lippman E. S., Campbell L. A. Sexting: A review of the literature. *Journal of School Health*. 2014. Vol. 84 (1). P. 22–31.
13. Mead G. H. Mind, Self, and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist. Chicago: University of Chicago Press, 1934. 418 p. URL: <http://tankona.free.fr/mead1934.pdf>.
14. Pasqualini M., De-Rose A. Parent-child communication about sex and romantic feelings: Does having older siblings make a difference? *Genus*. 2020. Vol. 76. P. 24. DOI: <https://doi.org/10.1186/s41118-020-00097-0>.
15. Patchin, J. W., Hinduja S. Cyberbullying and sexting: Predictors and prevention. *Handbook of cyberbehavior*. 2018. P. 261–277.
16. Schneider B. E., Nardi P. M. John H. Gagnon and William Simon's Sexual Conduct: The Social Sources of Human Sexuality: A 25th Anniversary Retrospective by the Authors. *Sexualities*. 1999. Vol. 2 (1). P. 113–114. DOI: <https://doi.org/10.1177/136346099002001006>.
17. Shankman P., et al. The Public Anthropology of Margaret Mead: *Redbook*, Women's Issues, and the 1960s. *Current Anthropology*. 2018. Vol. 59. No. 1. P. 55–73. URL: <https://www.jstor.org/stable/26545676>.
18. Van de Kaa D. J. The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Paper Presented at the 6th Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, 29 January 2002, Article No. 45. URL: https://www.researchgate.net/publication/253714045_The_Idea_of_a_Second_Demographic_Transition_in_Industrialized_Countries.
19. Wade L. American Hookup: The New Culture of Sex on Campus. New York : W. W. Norton & Company, 2017. 304 p.
20. Weeks J. Sexuality. 5th ed. London: Routledge, 2022. 218 p. URL: https://www.routledge.com/Sexuality/Weeks/p/book/9781032105345?srsId=AfmBOoohM68_pnK-5ZnESS8ySTYARobV3noV0mm9iBZhyU3ldaRU8iYE.